

دانشکده ادبیات و علوم انسانی دکتر علی شریعتی

گروه جغرافیا

پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی

بررسی ساختار و عوامل موثر بر توزیع فضایی قدرت

سیاسی در ایران

استاد راهنما

دکتر هادی اعظمی

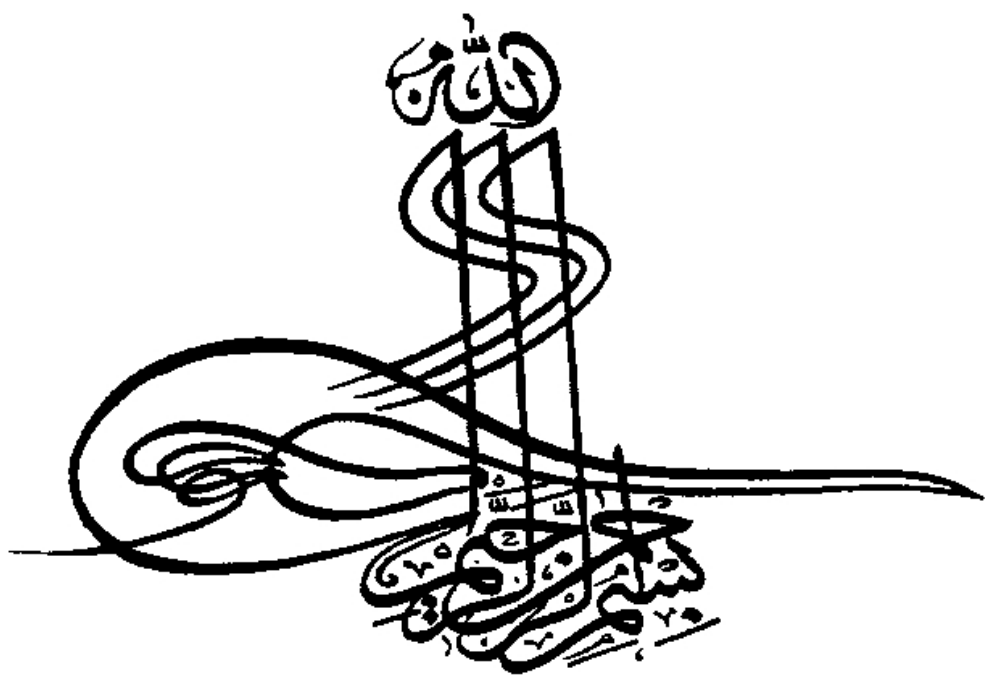
استاد مشاور

دکتر هادی زرقانی

نگارش

مسعود حمیدی

شهریور ۱۳۹۱

تشکر و قدردانی:

حمد و سپاس بی کران ایزد منان را که پر تو لطف لایزالش توفیق آموختن میسر گردید تا منت پذیر و رهین آستان کبریائیش گردم، رحمت و اسعه اش فرصتی مغتنم داد تا به اقتضای توان و وسع خود از محضر اساتید گرانقدر بهره جویم و ره توشه ای از بار علمی آنان برگیرم. بدین وسیله از استاد راهنمایم جناب آقای دکتر هادی اعظمی به خاطر راهنمایی های علمی و اجرای این رساله در حق اینجانب مبذول داشتند کمال تشکر را دارم همچنین از جناب آقای دکتر هادی زرقانی به عنوان مشاور که با دقت و حوصله به مطالعه این رساله پرداختند و راهنمایی های ارزنده ای در طول تحصیل نمودند بسیار سپاسگزارم همچنین از سرکار خانم ساناز تهران پور که در ترجمه متون و منابع انگلیسی به اینجانب کمک شایانی نمودند قدردانی می نمایم

تقدیم به :

پدر صبور و مادر فداکارم که همواره شمع وجودشان چراغ راه زندگی‌ام بوده، باشد تا گوشه‌ای کوچک از دریای بیکران ایثارشان را پاس بدارم. و برادرم هاشم که همواره مانند یک دوست در مسیر زندگی مرا یاری نمود و همچون برادر کنارم ایستاده بود. و سرکار خانم ساناز تهران‌پور که در مدتی که بنا به مشکلاتی تدوین این پایان‌نامه با تاخیر افتاد، صبورانه مرا یاری نمود تا بتوانم این پژوهش را به اتمام رسانم.

چکیده

ساختار قدرت سیاسی و توزیع فضایی آن یکی از مهمترین موضوعاتی است که پژوهشگران جغرافیایی به بررسی آن می پردازند. توزیع فضایی قدرت یعنی اینکه قدرت سیاسی در یک گستره جغرافیایی به نام کشور چگونه پراکنش یافته است و مناطق مختلف جغرافیایی در این گستره (کشور) به چه میزان از قدرت سیاسی بهره مند می باشند. این پژوهش ابتدا به بررسی ساختار قدرت سیاسی و توزیع فضایی آن در ایران پرداخته و اعتقاد دارد ساختار قدرت سیاسی در ایران از ابتدا تاریخ تشکیل اولین حکومت دارای ساختار سیاسی مشخص و دولت مدون یعنی دولت ماد دارای ساختاری متمرکز بوده است و قبض و بسط قدرت سیاسی در ایران بنا به صلاحدید حکومت مرکزی بوده است که گاه به اجبار بوده و گاه مانند دوره اشکانیان ناشی از نوع فرهنگ سیاسی حاکم شده در کشور می باشد. نگارندگان با انتخاب هشت دوره که در تاریخ ایران نقش تعیین کننده داشته اند، یعنی دوره های ماد، هخامنشیان، اشکانیان، ساسانیان، سامانیان، ایلخانان، صفویه و نهایتاً جمهوری اسلامی ایران به بررسی ساختار قدرت سیاسی حکومت های ایرانی پرداخته اند. در این پژوهش با طرح سوالاتی به بررسی مهمترین عواملی که باعث شده قدرت سیاسی در ایران متمرکز شود پرداخته. نگارندگان اعتقاد دارند عواملی مانند فرهنگ سیاسی، دین و مذهب، عوامل جغرافیایی مانند موقعیت ژئوپلیتیکی و توپوگرافی، و نوع دولت در این کشور باعث گردیده که قدرت سیاسی در این کشور متمرکز شده و این تمرکز قدرت سیاسی یکی از مهمترین موانع توسعه در این کشور ما باشد. در پایان نگارندگان پیشنهاد می دهند حکومت مرکزی جمهوری اسلامی ایران برای مدیریت و پیشبرد اهداف و منافع ملی هر چه بهتر کشور به تقویت حکومت محلی و واگذاری اختیارات سیاسی بیشتر به مناطق جغرافیایی بپردازند.

کلید واژه: قدرت سیاسی. نظام حکومتی. فرهنگ سیاسی. دین و مذهب. دولت.

فصل اول : کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه	۲
۱-۲- تعریف مسأله	۴
۱-۳- ضرورت انجام تحقیق	۵
۱-۵- سوالات پژوهش	۶
۱-۶- فرضیه‌های پژوهش	۷
۱-۷- روش انجام تحقیق	۷
۱-۸- روش گردآوری اطلاعات	۷
۱-۹- سابقه پژوهش	۸
۱-۹-۱- کتب	۸
۱-۹-۲- پایان نامه ها	۹
۱-۹-۳- مقالات	۹
۱-۱۰- مشکلات و محدودیت های تحقیق	۱۰

فصل دوم : جستاری بر جغرافیای ایران و مبانی نظری

۱-۲- جغرافیای ایران کنونی	۱۲
۱-۲-۱- موقعیت	۱۲
۱-۲-۲- وسعت و شکل جغرافیایی ایران	۱۲
۱-۲-۳- وجه تسمیه ایران در متون تاریخی	۱۳
۱-۲-۴- مرزهای سیاسی سرزمین کنونی ایران	۱۵
۱-۲-۶- محدوده‌های فرهنگی - مذهبی ایران	۱۷
۱-۲-۷- موقعیت استراتژیکی ایران در جهان	۱۹
۲-۲- ایران در دوران باستان	۲۰
۲-۳- مفهوم و تعریف سیاست	۲۲

۲۴.....	۱-۳-۲- قدرت سیاسی
۲۴.....	۲-۳-۲- ویژگی‌های قدرت سیاسی
۲۵.....	۴-۲- فرهنگ سیاسی
۲۷.....	۱-۴-۲- سایر فرهنگ‌های سیاسی
۲۷.....	۲-۴-۲- اهمیت فرهنگ سیاسی
۲۸.....	۵-۲- فضا
۲۹.....	۱-۵-۲- مفهوم فضا در جغرافیا
۳۰.....	۲-۵-۲- چستی فضای جغرافیایی
۳۲.....	۳-۵-۲- عناصر تشکیل دهنده فضای جغرافیایی
۳۳.....	۶-۲- حکومت
۳۴.....	۱-۶-۲- سیر تحول حکومت
۳۵.....	۱-۱-۶-۲- حکومت قبیله‌ای
۳۵.....	۲-۱-۶-۲- حکومت سرزمینی
۳۵.....	۳-۱-۶-۲- حکومت - ملت پایه
۳۶.....	۲-۶-۲- فرم‌های حکومت
۳۶.....	۱-۲-۶-۲- از لحاظ شکل حکومت
۳۷.....	۱-۱-۲-۶-۲- انواع سلطنت مشروطه
۳۸.....	۲-۲-۶-۲- حکومت جمهوری
۳۹.....	۳-۲-۶-۲- بعضی از فرم‌های حکومتی دیگر
۳۹.....	۳-۶-۲- از لحاظ طرز اداره حکومت
۴۰.....	۱-۳-۶-۲- انواع حکومت‌های دیکتاتوری
۴۱.....	۲-۳-۶-۲- حکومت دموکراسی
۴۲.....	۳-۳-۶-۲- سیستم حکومت متمرکز
۴۲.....	۴-۳-۶-۲- سیستم حکومت فدرال
۴۴.....	۷-۲- تمرکز

۴۴	۱-۷-۲- خصوصیات نظام متمرکز
۴۵	۲-۷-۲- علل استقرار تمرکز
۴۶	۸-۲- عدم تمرکز
۴۷	۱-۸-۲- انواع عدم تمرکز
۴۸	۹-۲- تمرکز و عدم تمرکز سیاسی
۵۰	۱-۹-۲- عدم تمرکز فنی
۵۱	۲-۹-۲- عدم تمرکز سازمانی
۵۱	۱۰-۲- مزایای عدم تمرکز
۵۲	۱۱-۲- معایب عدم تمرکز
۵۲	۱۲-۲- پیدایش دولت
۵۳	۱-۱۲-۲- نظریه طبیعی یا فطری
۵۴	۲-۱۲-۲- نظریه الهی
۵۵	۳-۱۲-۲- نظریه قرار داد اجتماعی
۵۶	۴-۱۲-۲- نظریه تکامل
۵۷	۵-۱۲-۲- نظریه غلبه
۵۸	۶-۱۲-۲- نظریه اقتصادی

فصل سوم: یافته های تحقیق

۶۱	۱-۳- مقدمه
۶۱	۲-۳- نحوه شکل گیری اولین دولت متمرکز در ایران (ماد)
۶۴	۱-۲-۳- وضعیت اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی ایران در دوره ماد
۶۴	۲-۲-۳- سازمان اجتماعی مادها شامل چهاربخش بوده
۶۴	۳-۲-۳- تقسیمات سیاسی دولت ماد-پیش از تشکیل دولت ماد
۶۵	۴-۲-۳- تقسیمات سیاسی پس از تشکیل حکومت متمرکز ماد
۶۵	۵-۲-۳- تقسیمات کشوری و ایالات در دوره مادها
۶۵	۱-۵-۲-۳- ایالت های مهم در دوره ماد
۶۸	۲-۳-۶- طبقات اجتماعی مادها

۷۰ دوره هخامنشیان ۳-۳-۳
۷۳ تقسیمات و سازمان سیاسی هخامنش ۱-۳-۳
۷۵ طبقات اجتماعی دوره هخامنشیان ۲-۳-۳
۷۶ تقسیمات سیاسی پادشاهی هخامنش ۳-۳-۳
۷۷ الگوی حکومت دوره هخامنشیان ۴-۳-۳
۷۹ دوره اشکانیان ۴-۳-۴
۸۲ طریقه اداره کشور در دوره اشکانیان ۱-۴-۳
۸۳ ساختار حکومت در دوره اشکانیان ۲-۴-۳
۸۳ طبقات اجتماعی دوره اشکانیها ۳-۴-۳
۸۴ ساسانیان ۵-۳-۵
۸۷ طبقات اجتماعی در دوره ساسانیان ۱-۵-۳
۸۸ تشکیلات اداری و نظامی ساسانیان ۲-۵-۳
۹۲ گسترش اسلام در ایران ۶-۳-۶
۹۲ امویان و عباسیان در ایران ۷-۳-۷
۹۳ سامانیان ۸-۳-۸
۹۵ وضعیت اقتصادی سامانیان ۱-۸-۳
۹۵ دین و مذهب در دوره سامانیان ۲-۸-۳
۹۵ طبقات اجتماعی ۳-۸-۳
۹۷ دستگاه اداری سامانیان ۴-۸-۳
۹۸ مقامات روحانی دوره سامانی و القاب بزرگان ۵-۸-۳
۹۹ توزیع فضایی قدرت در دوره سامانیان ۶-۸-۳
۱۰۰ ایلخانیان در ایران ۹-۳-۹
۱۰۱ حکومت ایلخانی ۱-۹-۳
۱۰۱ دولت ایلخانی ۲-۹-۳
۱۰۲ فرهنگ سیاسی و مذهب دوره مغولان ۳-۹-۳
۱۰۳ توزیع فضایی قدرت سیاسی در ایران (دوره ایلخانی) ۴-۹-۳

۱۰۵	-----	۱۰-۳ صفویان
۱۰۶	-----	۱-۱۰-۳ ساختار قدرت دولت صفوی
۱۰۷	-----	۲-۱۰-۳ سازمان حکومت ولایات در عصر صفوی
۱۰۸	-----	۳-۱۰-۳ والی‌نشین‌های دوره صفویان
۱۱۰	-----	۴-۱۰-۳ مناسب ایالتی ولایتی دوره صفوی
۱۱۲	-----	۶-۱۰-۳ جایگاه پادشاهان صفوی در بین مردم
۱۱۳	-----	۷-۱۰-۳ موقعیت ایران در دوره صفویه
۱۱۴	-----	۸-۱۰-۳ توزیع فضای قدرت سیاسی در ایران دوره صفوی
۱۱۷	۱۱-۳- جمهوری اسلامی ایران
۱۲۴	-----	۱-۱۱-۳ توزیع فضایی قدرت سیاسی در جمهوری اسلامی ایران را می‌توان در قالب زیر مورد بررسی قرار داد
۱۲۴	-----	۲-۱۱-۳ وظایف استانداران و فرمانداران
۱۲۵	-----	۳-۱۱-۳ حکومت محلی در جمهوری اسلامی ایران
۱۲۷	-----	۴-۱۱-۳ تقسیمات کشوری جمهوری اسلامی ایران
۱۲۸	-----	۵-۱۱-۳ نخستین قانون تقسیمات کشوری
۱۲۸	-----	۶-۱۱-۳ دومین تقسیمات کشوری
۱۳۰	-----	۷-۱۱-۳ پس از انقلاب اسلامی
۱۳۱	-----	۸-۱۱-۳ سومین تقسیمات کشوری

فصل چهارم: تحلیل عوامل موثر بر ساختار قدرت سیاسی در ایران ، آزمون فرضیات و پیشنهادات

۱۳۹	۱-۴ مقدمه
۱۳۹	-----	۲-۴ دولت و تأثیر آن بر ساختار فضایی قدرت سیاسی در ایران
۱۴۱	-----	۳-۴ تأثیر جغرافیای طبیعی و تأثیر آن بر ساختار فضایی قدرت سیاسی در ایران
۱۴۳	-----	۴-۴ دین و مذهب و تأثیر آن بر ساختار فضایی قدرت سیاسی در ایران
۱۴۵	-----	۵-۴ فرهنگ سیاسی و تأثیر آن بر ساختار فضایی قدرت سیاسی در ایران
۱۴۸	-----	۶-۴ آزمون فرضیات
۱۴۹	-----	۱-۶-۴ فرضیه نخست
۱۵۰	-----	۲-۶-۴ فرضیه دوم
۱۵۱	-----	۳-۶-۴ فرضیه سوم
۱۵۲	-----	۷-۴ پیشنهادات

فهرست نقشه ها

- نقشه شماره ۱_۳ : قلمرو پادشاهی ماد و تقسیمات سیاسی آن ۶۳
- نقشه شماره ۲_۳ : قلمرو جغرافیایی ایران در دوره شاهنشاهی هخامنشیان ۷۳
- نقشه شماره ۳_۳ : قلمرو جغرافیایی پادشاهی اشکانیان ۸۱
- نقشه شماره ۴_۳ : قلمرو جغرافیایی ایران در دوره ساسانیان ۸۵
- نقشه شماره ۵_۳ : تقسیمات کشوری ایران در سال ۱۳۹۱ ۱۳۱

فهرست جداول

- جدول ۱_۲ : مفاهیم سیاست ۲۳

فهرست مدل ها

- مدل شماره ۲_۱: مفهوم فضا در جغرافیا..... ۳۲
- مدل شماره ۲_۲: مفهوم فضای جغرافیایی..... ۳۲
- مدل شماره ۳_۲: علت شکل گیری اولین دولت یا حکومت نظام مند در ایران..... ۷۰
- مدل شماره ۳_۴: هرم قدرت از نظر ساختار سیاسی قدرت در دوره هخامنشیان..... ۷۹
- مدل شماره ۳-۴: ساختار قدرت در دوره اشکانیان..... ۸۳
- مدل شماره ۳_۶: ساختار قدرت سیاسی دوره ساسانیان..... ۸۹
- مدل شماره ۳_۷: ساختار دولت و حکومت ایران در دوره سامانیان..... ۹۶
- مدل شماره ۳_۸: ساختار قدرت سیاسی در ایران دوره ایلخانان..... ۱۰۳
- مدل شماره ۳_۹: ساختار قدرت سیاسی ایران در دوره صفویه..... ۱۱۰
- مدل شماره ۳_۱۰: ساختار دولت جمهوری اسلامی ایران..... ۱۲۵
- مدل شماره ۳_۱۱: عوامل موثر بر تقسیمات کشوری در ایران..... ۱۳۲
- مدل شماره ۳_۹: ساختار قدرت سیاسی در نظام جمهوری اسلامی ایران..... ۱۳۴
- مدل ۴_۱: مدلی نهایی ساختار قدرت سیاسی و عوامل موثر بر آن و نتایج منفی تمرکز قدرت سیاسی در ایران. ۱۴۶

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه

قدرت سیاسی و توزیع فضایی آن همواره یکی از مهم‌ترین موضوعاتی است که در جغرافیای سیاسی مورد بررسی واقع شده و می‌شود. توزیع فضایی قدرت سیاسی در واقع به بررسی آن بخش از ساختار قدرت سیاسی یا حکومت یا دولت حاکم یک منطقه جغرافیایی می‌پردازد که در شاکله و چارچوب حکومت از نظر افقی که بستر جغرافیایی و سرزمینی یک حکومت یا کشور و ساختار عمودی یک دولت قدرت سیاسی و تصمیم‌گیری به چه نحوی توزیع شده است؛ که می‌توان در حالت کلی به دو شکل عمده تقسیم‌بندی نمود. یعنی شکل متمرکز قدرت سیاسی در آ تمام قدرت سیاسی و تصمیم‌گیری از بالا به پایین و در حالت عمودی از مرکز حکومت به شخص حاکم به رده‌های پایین قدرت تصمیمات گرفته شده و تفویض قدرت فقط از طرف حکومت مرکزی و تصمیم‌گیری در مرکز حکومت گرفته و به سایر مناطق یا ایالات یک کشور ابلاغ می‌شود و شکل دیگر توزیع فضایی قدرت نوع غیرمتمرکز آن است که به الگوی فدرال معروف است که آن قدرت سیاسی به دو بخش تقسیم می‌شود و قدرت سیاسی بین مناطق یک کشور پخش شده و تصمیمات در مرکز حکومت گرفته نمی‌شود؛ و قدرت سیاسی ایالات با هم برابر بوده و دولت مرکزی و پایتخت به صورت تفاهمی انتخاب می‌شود و دیگر یک نفر تصمیم‌گیرنده نیست و شخصی تصمیم نمی‌گیرد و یک سیستم و یک حکومت متشکل از ایالات هم سطح با مشورت برای آینده سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی خود تصمیم می‌گیرند. دو نوع الگوی دیگر نیز وجود دارد، الگوی ناحیه‌ای که در واقع شاخه‌ای از الگوی متمرکز است که در آن قدرت سیاسی در دست حکومت مرکزی متمرکز است ولی به بعضی ایالات اکولوژیکی در چارچوب قدرت مرکزی به آن‌ها استقلال بیشتری داده می‌شود و قدرت تصمیم‌گیری به ایالات یا استان از طرف حکومت مرکزی تفویض می‌شود.

الگوی دیگر الگوی محلی می‌باشد که به قدرت سیاسی چندان نمی‌پردازد؛ و این الگو در واقع نوعی محلی در چارچوب الگوهای دیگر است که به ساختار قدرت اجتماعی، فرهنگی و تا حدی اقتصادی محلی یک منطقه تمرکز دارد و توجه آن به افراد و مردم یک منطقه جغرافیایی است و محوریت با مردم است که برای آینده خود در محله خود و برای خود تصمیم‌گیری کنند.

ایران کشوری با تمدن و قدمت تاریخی و فرهنگ دیرینه که از جمله تمدن‌های اولیه کره زمین است. از فرمان تشکیل اولین دولت و حکومت به معنای واقعی و شناخته شده امروزی یعنی دولت ماد در دو هزار و ششصد و پنجاه سال پیش دارای ساختار قدرتی متمرکز بوده است و قدرت سیاسی همیشه در دست شخصی و نهایتاً در دست افراد خاص در مرکز حکومت متمرکز بوده است که گاهی به استبداد کشیده

می‌شد. قدرت سیاسی در ایران از نظر ساختاری تا حد زیادی متمرکز بوده و از نظر فضایی در برخی دوره‌ها مانند اشکانیان در دوره باستان به صورت مشخص و در دوره بعد اسلام دوره‌هایی که حکومت‌های ناحیه‌ای در ایران زیر نظر حکومت مرکزی بغداد در بخش‌هایی از ایران حکمرانی می‌کردند، در این پژوهش سعی بر آنست که با بررسی ساختار قدرت سیاسی و توزیع فضایی آن در برخی دوره‌های شاخص که هر کدام از دوره‌های مورد بررسی به علت شاخص بودن بررسی می‌شود که از ایران باستان تا ایران معاصر یعنی جمهوری اسلامی ایران هشت دوره و هشت حکومت در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفته تا نوع و الگوی توزیع فضایی قدرت در این دوره‌ها مشخص و عواملی که بر این الگو موثر بودند مورد کندوکاو قرار گیرند این دوره‌های تاریخی عبارتند از ۱- دوره مادها که اولین حکومت و دولت ایرانی است از نظر جغرافیای سیاسی ۲- حکومت هخامنشی که مقتدرترین حکومت ایران باستان بوده و تأثیر بسزایی در الگوی قدرت در ایران داشته. ۳- دوره اشکانیان که به عقیده نگارندگان بارزترین دوره الگوی حکومت متعادل برای ایران بوده و از کم‌ترین تمرکز قدرت بهره می‌جست. ۴- حکومت ساسانیان که اوج تمرکز قدرت سیاسی و نقطه مقابل نوع حکومت اشکانیان بوده است؛ و در دوره ایران بعد از اسلام که حکومت متمرکز و قدرتمندی تا دوره حدود ۲۰۰ سال در ایران به وجود نیامده در دوره اول که قدرت سیاسی و حکومت مرکزی تعیین حکومت مسلمانان در بغداد بوده برخی دولت‌های محلی در ایران زیر نظر و چتر حکومت مرکزی بغداد دولت ناحیه‌ای در ایران تشکیل داده بودند که ما در به بررسی حکومت ساسانیان به عنوان حکومت شاخصی از این دوره تاریخی خواهیم پرداخت زیرا می‌توان گفت بعد از اسلام اولین حکومت ایرانی است که در سرزمین ایران یک حکومت نظام‌مند تشکی دادند؛ و بعد از آن که ایران مورد تاخت و تاز اقوام بیگانه قرار گرفت و مغول‌ها سرزمین ایران را به صورت کامل تصرف و حکومت اسلامی را از ایران برچیدند به بررسی حکومت ایلخانان به عنوان دولت شاخص این دوره خواهیم پرداخت. هم‌زمان با رنسانس در غرب در ایران حکومت صفوی در ایران ظهور کرد که به عنوان مقتدرترین حکومت ایرانی بعد از ساسانیان و متمرکزترین حکومت از نظر قدرت سیاسی و جغرافیای سیاسی در ایران اسلامی مورد بررسی واقع می‌شود و در دوره‌های بعد از حکومت صفویه حکومت‌هایی که بر ایران حکمرانی کردند تا حد زیادی چارچوب و قالب حکومت صفوی را حفظ و از آن تبعیت کردند تا دوره معاصر و دوره حکومت جمهوری اسلامی ایران که الگوی جدیدی از حکومت در ایران سر برآورد مورد بررسی قرار خواهد گرفت تا عوامل اصلی که بر الگوی فضایی توزیع قدرت سیاسی در ایران مؤثر بودند مورد بررسی واقع شوند.

۱-۲- تعریف مسأله

از دوره مادها در ۸۰۷-۵۵۰ ق م که نخستین سازمان حکومتی اداری را در ایران به وجود آوردند. تاکنون سه الگوی فضایی توزیع قدرت سیاسی در ایران قابل شناسایی است. منظور از توزیع فضایی قدرت سیاسی در کشور در واقع به میزان برخورداری مناطق و فضاهاى جغرافیایی کشور از اقتدار سیاسی نظیر قانون گذاری، تصمیم گیری، سیاست گذاری، اجرا و نظارت در امور منطقه‌ای و محلی می‌باشد. به صورت کلی چهار نوع الگوی فضایی توزیع قدرت سیاسی قابل شناسایی است.

۱. الگوی فدرال: این الگو از به هم پیوستن جماعات متمایز انسانی و به عبارتی چند واحد سیاسی مستقل و حاکم پدید می‌آید که تصمیم می‌گیرند سرنوشت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و نظامی خود را با هم پیوند داده و کشور بزرگتری با امکانات بیشتری را به وجود آورند؛ که نمونه بارز این نوع الگو در دنیا کشور ایالات متحده امریکا می‌باشد که به صورت فدرال اداره می‌شود.

۲. الگوی بسیط و تک ساخت: این الگو که در اکثر کشورهای جهان رواج دارد با اقدام ناپلئون برای یکپارچه سازی سیستم ناحیه‌ای کشور فرانسه به مرکزیت پاریس در اروپا پدیدار شده و به عنوان نمونه به اکثر کشورهای جهان تسری یافت. در این نظام حکومتی قدرت سیاسی از نقطه کانون یا پایتخت اعمال می‌شود و قبض و بسط قدرت سیاسی از طرف کانون یا پایتخت اعمال می‌شود در واقع در این سیستم نواحی و مناطق جغرافیایی کشور تابعیت بی چون و چرای حکومت مرکزی و کانون قدرت سیاسی که در واقع همان پایتخت است را دارند. نمونه بارز این نوع الگو در دنیا همان کشور فرانسه می‌باشد یا کشور ایران نیز به این شیوه در حال حاضر اداره می‌شود.

۳. الگوی ناحیه‌ای: این الگو معمولاً بین الگوی فدرال و بسیط قرار می‌گیرد و از خصیصه‌های هر دو برخوردار است. این الگو در اصل همان الگوی بسیط است. اما به دلیل وجود تفاوت‌های محلی و وجود اقلیت‌های فضایی در حاشیه و درون کشور نوعی خودگردانی و خود مختاری محلی و منطقه‌ای در آن برقرار است. مانند کشور انگلستان

۴. الگوی محلی: این الگو عمدتاً به تفاوت‌های هویت اجتماعی، اقتصادی، اداری و فرهنگی شکل گرفته و در آن بعد سیاسی یا وجود ندارد یا بسیار کم رنگ است. این الگو با تاسیس نهادهای محلی اعم از حکومتی یا مردمی شکل می‌گیرد و در آن امور محلی مستقیماً و منحصراً به سرنوشت مردم محلی مربوط می‌شود که مورد بررسی مطالعه تصمیم گیری اجرا و ارزیابی می‌شوند. مانند قانون شوراها در ایران.

در ایران نیز به طور کلی از دوره مادها تاکنون سه الگوی فضایی توزیع قدرت سیاسی قابل شناسایی است.

۱. الگوی اصالت تفاوت‌های جغرافیایی (شبه فدرال): این الگو در قلمرو حکومتی سلسله‌های بزرگ ایران و حکومت‌های قدرتمند مرکزی برقرار بوده. در این الگو کشور یا قلمرو حکومتی و فرمانروایی به واحدهای جغرافیایی تقسیم می‌شود و در رأس هر یک از واحد نماینده‌ای از طرف حکومت مرکزی یا شخص شاه نصب شده که به نوایت از حکومت این واحد یا ایالت را اداره نماید. مانند حکومت مادها و هخامنشیان.

۲. الگوی دولت‌های مستقل منطقه‌ای و ناحیه‌ای: این الگو در غیاب حکومت فراگیر و قدرتمند مرکزی در فضای جغرافیایی ایران پدیدار شده است. در دوره گسل‌های تاریخی و در دوره انتقال از سلسله قدرتمند به سلسله قدرتمند دیگر قدرت سیاسی کشور دچار تجزیه می‌شد و در هر بخش از مملکت بر اساس ساختار اکولوژیک آن دولت منطقه‌ای و محلی مستقل استقرار می‌یافت
مانند ابتدای قرن سوم تا اواخر قرن چهارم و به وجود آمدن حکومت‌های محلی طاهریان، صفاریان، علویان و سامانیان... در نواحی مختلف کشور ایران.

۳. الگوی محلی قانون مدار: این الگو در ایران مربوط به صد سال اخیر می‌باشد و در واقع مربوط به انقلاب مشروطیت می‌شود که منجر به شدت ملت ایران برای اولین بار هرچند کم در سرنوشت خود دخالت کنند که منجر به تاسیس دولت ملی در ایران شد.

به طور کلی تا قبل از مشروطیت یا دقیق‌تر سال ۱۲۸۵-۱۲۸۶ ق مردم و ملت ایران در ساختار حکومت نقشی نداشتند و الگوی حکومتی استبدادی بوده و قدرت سیاسی در دست شاه یا شخص حاکم بوده که این نوع حکومت باعث به وجود آمدن وضعیتی در کشور شده که در آن مردم و شاه حالت ارباب رعیتی پیدا کردند که در آن مردم در قالب رعیت مجبور بودند تا از اوامر شاه بی چون و چرا تبعیت کنند و این به صورت یک فرهنگ سیاسی در بین مردم جا افتاده که شخص صاحب منصب مانند ارباب با مردم برخورد کند و بر عکس. این فرهنگ سیاسی نیز باعث به وجود آمدن خصلت‌های بدی در مردم ایران شده مانند فرهنگ چاپلوسی، دروغ و حتی ریا که علت اصلی به وجود آمدن این نوع فرهنگ سیاسی در کشور در واقع همان حکومت استبدادی و نظام ارباب رعیتی می‌باشد و از طرفی منجر به آن شد که مردم ایران همیشه نسبت به سرنوشت سیاسی خود کم‌ترین توجه و کم‌ترین مشارکت را داشته باشند به طوری حتی در این صد سال اخیر که حکومت مرکزی تا حدودی تفویض اختیار کرده و بعضی امور را به خود مردم مناطق کشور واگذار کرده باز هم به علت سابقه طولانی که این نوع نظام (استبدادی) مردم کم‌ترین مشارکت را می‌کنند در امور سیاسی و حکومتی. با توجه به اینکه امروزه یکی از مهم‌ترین راه‌های توسعه کشورها افزایش مشارکت سیاسی مردم آن کشورها است مردم ایران هنوز در این امر چندان توفیقی نیافتند ما در این

پژوهش با بررسی شکل حکومت‌ها در ادوار تاریخی ایران از دوره مادها تا کنون و اینکه قدرت سیاسی در فضای جغرافیایی کشور ایران به چه نحوی پخش شده نیز با طرح سوالاتی سعی می‌کنیم بررسی کنیم که چه عواملی در توزیع فضایی قدرت سیاسی در ایران موثر بوده‌اند.

۱-۳- ضرورت انجام تحقیق

امروزه یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های کشورهای در حال توسعه از جمله ایران این است که مردم آن کشورها در امور سیاسی و سایر امور کشوری حضور کم رنگی دارند. که یکی از مهم‌ترین علت‌های آن را باید در نظام‌های حاکم بر این کشورها دانست ولی کمتر کسی به طور دقیق به بررسی علت وجود این نظام‌ها یعنی نظام‌های استبدادی در کشور ایران پرداخته است. ویژگی اصلی نظام‌های استبدادی تمرکز قدرت سیاسی است و این تمرکز قدرت دارای دلایل فراوانی مانند نوع و شکل دولت‌ها، ویژگی‌های سرزمینی، فرهنگ سیاسی ملت آن کشور، ... است که در این پژوهش سعی می‌شود با بررسی ساختار قدرت سیاسی در ایران به ریشه یابی علل اصلی تمرکز قدرت سیاسی در این کشور در طول ادوار تاریخی پرداخته شود.

۱-۴- اهداف پژوهش

یکی از مهم‌ترین هدف‌های این تحقیق ریشه یابی تمرکز قدرت سیاسی در ایران در ادوار تاریخی می‌باشد زیرا این تمرکز قدرت باعث شده ایران با وجود پیشینه بلند تاریخی از نظر سیاسی و اداری مشکلات زیادی را داشته باشد. و اهداف دیگری مانند؛ تسهیل در سازماندهی سیاسی فضا و تسهیل در امر تقسیمات کشوری، ریشه یابی علت کم بودن مشارکت سیاسی مردم ایران که با ریشه یابی این علت می‌توان گام بلندی در شناسایی علل عقب افتادگی ایران برداشت همچنین می‌توان در باب آمایش سرزمین با شناخت هر چه بیشتر نظام سیاسی و پیشینه تاریخی ایران در تسهیل آمایش سرزمینی کمک شایان بکند.

۱-۵- سوالات پژوهش

۱. آیا ویژگی‌های انسانی مردم ایران مانند فرهنگ سیاسی بر نوع الگوی فضایی توزیع قدرت سیاسی در ایران موثر بوده است؟
۲. آیا ویژگی‌های جغرافیای کشور ایران مانند وسعت موقعیت و توپوگرافی... بر نوع الگوی فضایی توزیع قدرت سیاسی در ایران موثر بوده است؟
۳. آیا نوع نظام حکومتی بر الگوی فضایی توزیع قدرت سیاسی در ایران موثر بوده است؟

۱-۶- فرضیه‌های پژوهش

۱. به نظر می‌رسد ویژگی‌های انسانی مردم ایران در نوع الگوی فضایی توزیع قدرت سیاسی در ایران موثر بوده است

۲. به نظر می‌رسد ویژگی‌های جغرافیایی نظیر وسعت موقعیت و توپوگرافی، شکل ... و نظایر آن در نوع الگوی فضایی توزیع قدرت سیاسی در ایران موثر بوده است.

۳. به نظر می‌رسد نوع نظام حکومتی بر نوع الگوی فضایی توزیع قدرت سیاسی در ایران موثر بوده است.

۱-۷- روش انجام تحقیق

با توجه به موضوع مورد پژوهش که به بررسی توزیع فضایی قدرت سیاسی در ایران در ادوار تاریخی می‌پردازد در نتیجه تحقیق بیشتر جنبه تاریخی دارد و چون برای بررسی موضوع باید اسناد و مدارک تاریخی را بررسی کرد تحقیق جنبه توصیفی دارد لذا روش تحقیق در پژوهش حاضر توصیفی _ تحلیلی می‌باشد.

۱-۸- روش گردآوری اطلاعات

روش گردآوری اطلاعات ما در این تحقیق بیشتر کتابخانه‌ای می‌باشد که با توجه به اینکه در این پژوهش باید هر دوره تاریخی را به صورت جداگانه بررسی کرد بنابراین باید منابع و اسناد مورد نیاز هر دوره را در کتابخانه‌های مختلف جمع‌آوری کرده و به بررسی آن پرداخته و در پایان به تحلیل آن پرداخته می‌شود.

۱-۹- سابقه پژوهش

۱-۹-۱- کتب

حافظ نیا در کتاب جغرافیای سیاسی ایران در یک فصل مجزا به بررسی الگوی فضایی توزیع قدرت سیاسی در ایران پرداخته است که در واقع ایده اصلی این پژوهش از این کتاب الهام گرفته شده است.

قایباف نیز در کتاب خود با نام حکومت محلی یا استراتژی توزیع فضایی قدرت سیاسی در ایران به صورت تخصصی به بررسی سابقه حکومت محلی در ایران پرداخته است. این دو منبع ذکر شده به صورت مستقیم به بررسی توزیع فضایی قدرت سیاسی در ایران پرداخته اند

دکتر محمود سریع القلم در کتاب فرهنگ سیاسی در ایران به بررسی فرهنگ سیاسی حاکم بر ایران در طول ادوار تاریخی و بخصوص دوره معاصر پرداخته است که مهم‌ترین عامل موثر بر فرهنگ سیاسی در ایران را فرهنگ عشایری و قبیله‌ای می‌داند.

منابعی که صورت غیر مستقیم به بررسی توزیع فضایی قدرت سیاسی در ایران پرداخته اند مانند

نقش عوامل جغرافیایی در انتخاب نهاد ها و پایتخت های حکومتی در ایران نوشته محمد حسن نامی . یعقوب زلفی . علیرضا عباسی سمنانی . صادق کریمی خواجه لنگی در این کتاب با بررسی جغرافیای ایران به

بررسی نقش عوامل جغرافیایی در تعیین پایتخت در ادوار و ساسله های مختلف ایرانی پرداخته است . کتاب فرهنگ استبداد در ایران نوشته حسن قاضی مرادی با بررسی فرهنگ سیاسی مردم ایران در طول تاریخ ساسی خود به بررسی عوامل موثر بر نظام استبدادی در ایران پرداخته است ، این نویسنده با دید کاملا انتقادی حکومت های ایرانی را مورد بررسی قرار داده این کتاب منبع ارزنده ای در مورد ساختار اجتماعی ایران از باستان تا دوره معاصر می باشد .

کتاب منحنی قدرت در تاریخ ایران نوشته عزیزالله کاسب نیز به بررسی توزیع قدرت در ادوار تاریخی ایران پرداخته است ، در این کتاب که به صورت انتقادی نوشته شده است تمامی حکومت های که در ایران طلوع و غروب کردند را مورد بررسی قرار داده است

کتاب ساخت دولت در ایران نوشته غلامرضا انصافپور نیز به بررسی نظام حکومتی در ایران بعد از اسلام پرداخته است ، این منبع یکی از بهترین منابعی است که در مورد ساخت دولت از نظر اداری مورد کنکاش و نظام اجتماعی ایران در دوره اسلامی رو بررسی قرار داده است .

کتاب تاریخ اجتماعی ایران نوشته مرتضی راوندی چند جلد که در این کتاب به صورت منتقدانه ای نظام اجتماعی ایران را در دوره های مختلف تاریخی مورد بررسی قرار داده است

کتاب سیر الیگارشی در ایران نوشته ابولفضل قاسمی نیز با بررسی قیام گئومات در دوره هخامنش به بررسی تأثیر خاندانها در نظام حکومتی ایران پرداخته است

کتاب تقسیمات کشوری نوشته بهرام امیر احمدیان نیز به بررسی نوع و شکل تقسیمات کشوری در ایران در ادوار مختلف تاریخی پرداخته است

کتاب حکومت های محلی و عدم تمرکز نوشته ابولقاسم طاهری به بررسی انواع نظام های حکومتی در بسط و قبض قدرت پرداخته است

کتاب مالک و زارع در ایران نوشته لمتون و ترجمه منوچهر امیری نیز تا حدودی به بررسی نظام اجتماعی ایران پرداخته است

۱-۹-۲- پایان نامه ها

بررسی تحلیلی سیر تکوین نهادهای محلی ایران در دوران معاصر و ارائه الگوی مناسب رساله دکتری محمد باقر قالباف در این پژوهش که در مورد حکومت محلی در ایران و سابقه آن که به دوره مشروطیت